

INZAKE BEGINSLEN

Een nieuw programma voor een nieuwe eeuw

JACQUES WALLAGE

Fractievoorzitter PvdA in de Tweede Kamer

Het is met beginselen zoals met een geweten: het is mooi om te hebben, maar moeilijk om mee te leven. Hoezeer vastgelegde uitgangspunten voor politiek handelen uit de mode zijn geraakt laat ons de Amerikaanse politiek zien. Presidentskandidaat Dole had zijn eigen programma niet gelezen en zag er zelfs brood in om dat publiekelijk – en lachend – toe te geven. Als beginselen en programma's worden verdrongen door personen, opiniepeilingen en focusgroepen heeft het politieke marktmechanisme zijn ultieme overwinning behaald. Dan is de burger verschrompeld tot consument en het politieke ideaal tot handelswaar. Natuurlijk zijn mensen wezenlijk in de politiek, je moet ze kunnen vertrouwen, daar komt veel op aan. Geen politieke partij wil zichzelf tekort doen en dus is kennis van wat mensen willen van betekenis. Maar wie de mode van de dag niet weet te ontstijgen, wie geen vaste lijn weet te brengen in hetgeen hem voor komende decennia voor ogen staat, schiet in democratisch leiderschap tekort.

Tegen deze achtergrond verwelkom ik de hernieuwde belangstelling in de PvdA voor een bij de tijd gebracht beginselprogramma, of beter gezegd een beginselprogramma dat de tijd bij de sociaal-democratie weet te brengen. Het is een goede ambitie om de nieuwe eeuw ook met een nieuw beginselprogramma binnen te treden. Als aan de vaststelling van zo'n programma een volwassen politiek debat vooraf moet gaan en alle leden en belangstellenden in de PvdA daar ook echt bij betrokken moeten worden, dan mogen we ons wel haasten. Terecht heeft het partijbestuur dan ook de verkenning naar aard en karakter voor zo'n programma ter hand genomen. Het Zeventiende Jaarboek is een leerzame en

leesbare bijdrage aan die verkenning. Ik plaats bij de inhoud vandaag een enkele kanttekening, waaruit zal blijken dat ik de noodzaak voor een nieuwe beginselprogramma volledig onderschrijf en overigens wat blijmoediger ben over de kansen en mogelijkheden voor de sociaal-democratie dan menig artikel in het jaarboek.

De grenzen van individualisering

Er is zeker behoefte een het opnieuw doordenken van de verhouding tussen individu en gemeenschap. Beide hebben zich (mede onder de invloed van de sociaal-democratie) ingrijpend gewijzigd sinds ons vorige programma werd vastgesteld. Voor veel mensen is de vrijheid toegenomen, kinderen leren meer dan hun ouders, de mobiliteit – sociaal en ruimtelijk – is toegenomen, velen profiteren van gegroeide dynamiek. Maar ongelijkheid is daarmee nauwelijks teruggedrongen, voor wie achterblijft is de aansluiting steeds moeizamer. Armoede en langdurige werkloosheid dreigen erfelijk te worden. En etnische grenzen lijken grotere barrières voor gelijkwaardige deelname dan de scherpe klassegrenzen van vroeger. Het is goed om kijkend naar het individu die spanning tussen vrijheid en ongelijkheid opnieuw fundamenteel te doordenken.

Ook de ontwikkeling van de samenleving als geheel dwingt daartoe. Er is te midden van verbroken verbanden afgebrokkelde gemeenschappelijke normen, groeiend behoefte aan houvast, aan richtinggevend gedachten. En de uitweg dat de overheid dat via wetgeving wel even zal regelen is daarbij kwetsbaar gebleken. Het sociaal-democratische beginsel dat individuen slechts tot wasdom komen, tot volwaardige deelname, als lid van de gemeenschap heeft niets aan betekenis verloren. Sterker nog: de grenzen van de individualisering komen

ook in zicht. Er is na een fase waarin veel mensen zich ontworstelden aan te grote sociale controle, aan teveel betutteling, aan een regenteske overheid behoefte aan meer gezamenlijk beleefde normen, aan democratische ordening, aan een nieuw evenwicht tussen zelfstandige mensen en een overheid, die met gezag namens de gemeenschap kan spreken.

Ongelijkheid

Ook in het economische domein zijn de ontwikkelingen zo snel gegaan dat de sociaal-democratie opnieuw zijn plaats ten principale moet bepalen. Het opschudden van de publieke sector, het scherper prioriteiten stellen in de sociale zekerheid, sober omgaan met gemeenschapsgeld, het was niet eenvoudig, maar het heeft ons land als het om werk en inkomen gaat in een sterkere positie gebracht: het recept van de Partij van de Arbeid werkt. De kernvraag is nu hoe we deze betere uitgangspositie gebruiken. Met een sterke banengroei en een aanzienlijke daling van het gebruik van de sociale zekerheid is de scherpe scheiding tussen meedoen en aan de kant staan niet weggenomen. Hoe nuttig prikkels van de markt ook kunnen zijn, de grenzen van marktwerking en privatisering komen in zicht. Er is alle aanleiding om de vraag te stellen welke vormen van ongelijkheid maatschappelijk acceptabel zijn en welke krachtiger bestreden horen te worden. Tussen stille armoede en luidruchtige rijkdom kan een samenleving vermalen worden. Meedoen in Europa, internationale concurrentieverhouding als gegeven, het behoort onze samenleving wel uit te dagen, maar niet te bepalen.

Mondialisering

Dat brengt me bij een derde reden voor een grondige herbezinning op uitgangspunten en hun maatschappelijke kansen. Een wereld, in ieder geval een Europa zonder grenzen heeft ingrijpende gevolgen voor onze samenleving. Die nieuwe openheid heeft ook een ideologische dimensie: de sociaal-democratie is verlost van een systeem dat zich socialistisch noemde, maar het niet was. Terwijl de PvdA in theorie een sterk internationale oriëntatie heeft sluit zij zich in de dagelijks praktijk ook makkelijk op achter grenzen. Ook de verhouding tussen armoede en stabiliteit elders en het steeds hechter worden van het Europese bouwwerk vraagt een kritische verkenning van een eigen, sociaal-democratische bijdrage. Dat is ook nodig omdat er een

groeïende spanning lijkt te ontstaan tussen mondialisering van de economie, de europeanisering van het bestuur en de hang naar autonomie in stad en regio. Wij moeten daarin opnieuw onze plaats bepalen.

Democratische ambitie

Om nog een reden zie ik het project *een nieuw beginselprogramma voor een nieuwe eeuw* positief tegemoet. Veel van onze maatschappelijke ambitie sinds de jaren zestig als het om participatie gaat is gestold. Op school en woningbouwvereniging is vanuit de betrokkenen maar beperkt invloed uit te oefenen. Werknemers voelen de grote beslissingen in ondernemingen over hun hoofden heen genomen, hun medezeggenschap houdt geen gelijke tred met de ontwikkelingen aan de top. Veel ideeën over democratisering zijn geformaliseerd, inspraak en betrokkenheid van burgers zijn hobbels geworden die bestuurders en ambtenaren zo gracieus mogelijk proberen te nemen. Van een werkelijke, gezamenlijke verkenning van de toekomst is weinig sprake. Veel overheids- en maatschappelijke organisaties zijn wel in naam van de burger, maar worden eerder gezien als de tegenpartij. Onze democratische ambitie vraagt dus om verdere doordenking.

Ecologische grenzen

Maar de belangrijkste reden voor een nieuw beginselprogramma is de spanning tussen economie en ecologie. Er is in de PvdA veel geschreven en gesproken over de noodzakelijke veranderingen in produktie en consumptie. En van Irene Vorrink tot en met Margreet de Boer nemen we onze verantwoordelijkheid. Maar bereiden we onze mensen voldoende voor op wat die herstructurering van samenleving en economie eigenlijk voor hen betekent? Welke prijs vragen we en van wie. Hoe verhouden zich onze ideeën over de ecologische randvoorwaarden met de scheve inkomensverdeling, hoe gaan we om met de spanning tussen inkomenspolitiek en de noodzaak iedereen aan te spreken op een behoedzaam gedrag en gebruik van schaarse middelen? Oplopende milieulasten dreigen zwaarder te drukken op mensen met een kleine beurs. Er ontstaat spanning tussen 'betalen naar draagkracht' en 'de vervuiler betaalt'. En breder: voor wie is er straks werk en welk soort werk is er in een samenleving die de ecologische grenzen respecteert?

Kortom, ik ben er dus voor. Voor zo'n nieuw beginselprogramma voor een nieuwe eeuw.

Nederland driestromenland

Tot slot nog een wens richting denkers en schrijvers: zet de sociaal-democratie niet in een te eendimensionale relatie tot het liberalisme. Allereerst dit: ons land zal – net als de ons omringende landen – nog heel lang een driestromenland zijn. Maak niet de fout uit het tijdelijke electorale ongeluk van het CDA teveel lange-termijn conclusies te trekken. De christen-democratie zal altijd op sociale gerechtigheid aangesproken kunnen worden en mag, omdat ze overigens nogal eens marktconforme economische politiek voorstaat, niet op een hoop geveegd worden met het liberalisme. En dan: er zijn twee soorten liberalen: conservatieve en progressieve. Ook dat kan in het politieke krachtenveld veel

gevolgen hebben. En ten slotte: ik ben op mijn achttiende geen lid van de PvdA geworden omdat die partij zo'n aardige correctie op het liberalisme was, maar omdat ze door haar beginselen en haar praktische politiek de beste garantie voor een humaan, dat wil zeggen menswaardig samenleven bood. En zo zie ik het nog steeds: de sociaal-democratie als een autonome kracht, en liberalen, dat zijn soms sociaal-democraten die weglopen voor de consequenties!

[Het betreft hier de tekst van de inleiding die Jacques Wallage uitsprak bij het in ontvangst nemen van *Inzake beginselen. Het zeventiende jaarboek voor het democratisch socialisme*, op 29 augustus 1996 in Nieuwspoor, Den Haag]